

**Mario Essert et al., *Zamjenice hrvatskoga jezika*, Hrvatska sveučilišna
naklada: Jezičnica, Zagreb, 2024.**

U proučavanju svakoga jezika posebnu pozornost lingvista privlače vrste riječi koje imaju važnu ulogu u organizaciji rečenice i u uspostavljanju odnosa među sudionicima komunikacije. Među takvim vrstama riječi posebno se izdvajaju zamjenice. Iako su često kratke i naizgled jednostavne, zamjenice imaju složenu strukturu i vrlo važnu funkciju u jeziku. One ne imenuju izravno osobe, predmete ili pojave, nego na njih upućuju ili ih zamjenjuju u govoru i tekstu. Upravo zbog toga njihovo značenje uvelike ovisi o kontekstu u kojemu se pojavljuju, odnosno o komunikacijskoj situaciji, govorniku i sugovorniku. U hrvatskome jeziku zamjenice su tradicionalno opisivane u gramatičkim priručnicima kao jedna od osnovnih vrsta riječi. U većini gramatika one se dijele na nekoliko osnovnih skupina, poput osobnih, posvojnih, pokaznih, upitnih, odnosnih i neodređenih zamjenica. Međutim, iako se takva podjela često upotrebljava u nastavi i u opisima jezika, sustavno i detaljno proučavanje zamjenica dugo je bilo relativno ograničeno. U mnogim gramatičkim opisima zamjenice su bile obrađivane zajedno s drugim vrstama riječi ili su bile prikazane samo u osnovnim crtama, bez dublje analize njihove strukture, funkcije i međusobnih odnosa. Upravo zato knjiga *Zamjenice hrvatskoga jezika* predstavlja važan doprinos proučavanju hrvatskoga jezika. Autori ove opsežne znanstvene monografije nastoje pružiti cjelovit i sustavan opis zamjeničkoga sustava hrvatskoga jezika. Djelo su napisali Mario Essert i skupina autora: Suzana Molčanov, Marko Orešković, Marta Petrak, Lucian Šošić i Josip Užarević, a knjiga je objavljena u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade. Riječ je o opsežnome znanstvenom djelu koje na gotovo petsto stranica donosi detaljnu analizu zamjenica u hrvatskome jeziku. Autori nastoje pokazati da zamjenice čine relativno zatvorenu skupinu riječi koja ima stabilnu strukturu i jasno određene funkcije u jeziku. Zbog toga ih je moguće proučavati kao poseban jezični sustav i analizirati njihove fonološke, morfološke, sintaktičke i semantičke osobine. Osim toga, knjiga se odlikuje interdisciplinarnim pristupom. Zamjenice se ne analiziraju samo iz perspektive tradicionalne lingvistike nego i iz drugih znanstvenih područja, poput filozofije jezika i računalne lingvistike. Takav pristup omogućuje dublje razumijevanje načina na koji zamjenice funkcioniraju u komunikaciji te otvara mogućnost njihove primjene u suvremenim istraživanjima jezika, uključujući i računalnu obradu prirodnoga jezika. Važnost ove knjige proizlazi i iz činjenice da predstavlja jedan od prvih pokušaja da se sve zamjenice hrvatskoga jezika sustavno zapišu, klasificiraju i analiziraju na jednome mjestu. Autori pritom ne nastoje samo opisati postojeće stanje u jeziku nego i ponuditi nova teorijska rješenja koja mogu pridonijeti boljem razumijevanju gramatičke strukture hrvatskoga jezika. Stoga se knjiga *Zamjenice hrvatskoga jezika* može

promatrati kao značajno znanstveno djelo koje doprinosi razvoju hrvatske lingvističke. U ovome prikazu nastojat će se predstaviti osnovne značajke knjige, njezina struktura, metodologija i znanstveni doprinos, kao i njezina važnost za proučavanje hrvatskoga jezika.

U početnome poglavlju autori postavljaju temelj za cijelo istraživanje. Najprije raspravljaju o samome pojmu zamjenice i o problemima koji se javljaju pri njezinu definiranju. U lingvistici ne postoji potpuno jedinstvena definicija zamjenica jer se one mogu promatrati s različitih gledišta: morfološkoga, sintaktičkoga ili semantičkoga. Zbog toga autori nastoje povezati različite pristupe i pokazati kako zamjenice funkcioniraju u jezičnome sustavu. U ovome poglavlju također se donosi pregled dosadašnjih istraživanja zamjenica u hrvatskoj i slavističkoj lingvistici. Autori analiziraju kako su zamjenice opisivane u tradicionalnim gramatikama hrvatskoga jezika te koje su se podjele najčešće koristile. Posebna se pozornost posvećuje pitanju klasifikacije zamjenica i kriterijima prema kojima se one dijele na različite vrste. Autori ističu da su zamjenice često promatrane kao skupina riječi koja zamjenjuje imenice ili pridjeve. Međutim, takva definicija nije uvijek dovoljna, jer zamjenice mogu imati i druge funkcije u jeziku. Zbog toga autori predlažu širi pristup koji zamjenice promatra kao elemente koji sudjeluju u uspostavljanju referencije i u organizaciji komunikacije.

U drugome poglavlju autori se bave povijesnim razvojem zamjenica u hrvatskome jeziku. Analiziraju podrijetlo zamjeničkih oblika te njihovu povezanost s praslavenskim i staroslavenskim jezičnim sustavom. Autori pokazuju da mnoge zamjenice potječu iz vrlo starih jezičnih oblika koji su se očuvali kroz stoljeća. Zbog toga zamjenice često imaju posebne morfološke ili fonološke osobine koje se razlikuju od drugih vrsta riječi. U ovome se dijelu knjige proučavaju promjene koje su se događale tijekom povijesti jezika, uključujući promjene u naglasku, obliku riječi i gramatičkim kategorijama. Posebna se pozornost posvećuje razvoju pojedinih skupina zamjenica, primjerice osobnih i pokaznih zamjenica. Autori analiziraju kako su se njihovi oblici mijenjali tijekom vremena i kako su se razvili današnji oblici u hrvatskome standardnom jeziku. Takva povijesna analiza omogućuje bolje razumijevanje suvremenoga zamjeničkog sustava pokazujući kako su nastale određene nepravilnosti ili posebnosti u današnjim oblicima zamjenica.

U trećemu poglavlju autori analiziraju fonološke karakteristike zamjenica. Zamjenice često imaju specifične fonološke osobine koje ih razlikuju od drugih vrsta riječi. Autori proučavaju raspored glasova unutar zamjeničkih oblika, njihovu slogovnu strukturu i naglasne obrasce. Posebno se analizira razlika između naglašenih i nenaglašenih oblika zamjenica. U hrvatskome jeziku neke zamjenice mogu imati i kraće, enklitičke oblike koji se pojavljuju u određenim sintaktičkim položajima. U ovome dijelu knjige također se raspravlja o ulozi naglasaka u zamjenicama. Naglasak može utjecati na ritam rečenice i na način na koji se pojedini elementi ističu u govoru. Autori pokazuju da zamjenice imaju važnu ulogu u organizaciji prozodije rečenice, odnosno u rasporedu naglasaka i intonacije.

Četvrto poglavlje, koje je najopsežnije, posvećeno je morfologiji zamjenica. Autori detaljno analiziraju načine na koje se zamjenice mijenjaju kroz različite gramatičke oblike. U ovome poglavlju proučavaju se gramatičke kategorije koje zamjenice mogu izražavati, poput roda, broja, padeža i osobe. Autori analiziraju sustav deklinacije zamjenica i uspoređuju ga s deklinacijom imenica i pridjeva. Posebna se pažnja posvećuje nepravilnim oblicima zamjenica koji odstupaju od općih pravila deklinacije. Autori nastoje objasniti zašto se takvi oblici pojavljuju i kako su nastali kroz povijesni razvoj jezika. Osim toga, u ovome poglavlju analizira se i unutarnja struktura zamjениčkih oblika, uključujući raspored morfema i slogova, pri čemu se pokazuje da zamjenice imaju složenu morfološku organizaciju koja se ne može uvijek objasniti istim pravilima kao kod drugih vrsta riječi.

U petome poglavlju autori proučavaju ulogu zamjenica u strukturi rečenice. Autori analiziraju kako zamjenice mogu funkcionirati kao različiti dijelovi rečenice, primjerice kao subjekt, objekt ili atribut. Također proučavaju njihovu ulogu u složenim rečeničnim strukturama, poput odnosnih rečenica. Posebna se pažnja posvećuje odnosu zamjenica prema drugim rečeničnim elementima. Zamjenice često služe za povezivanje različitih dijelova teksta i za održavanje kohezije unutar diskursa. Na taj način one omogućuju izbjegavanje ponavljanja imenica i doprinose ekonomičnosti izražavanja.

U šestome poglavlju autori se usredotočuju na značenje zamjenica. Za razliku od mnogih drugih riječi, zamjenice nemaju stalno ili jasno određeno značenje. Njihovo značenje često ovisi o kontekstu u kojemu se pojavljuju. Autori analiziraju koncept referencije, odnosno način na koji zamjenice upućuju na osobe, predmete ili pojave. Posebno se proučava odnos između zamjenica i njihovih referenata u komunikaciji. U ovome dijelu knjige raspravlja se i o pragmatičkim aspektima uporabe zamjenica. To uključuje način na koji govornici koriste zamjenice kako bi izrazili različite komunikacijske namjere, poput isticanja određenih informacija ili uspostavljanja odnosa između sudionika u razgovoru.

Sedmo poglavlje, koje se smatra ključnim, posvećeno je klasifikaciji zamjenica. Nova podjela zamjenica temelji se na referenciji, a ne samo na značenju. Autori zamjenice ne definiraju samo prema tome što znače nego prema tome kako upućuju na osobu, predmet, pojam. Time se uvodi precizniji kriterij: deiktiske zamjenice (vezane uz govornu situaciju, npr. *ja*, *ti*), anaforičke zamjenice (upućuju na nešto već spomenuto). Time se zamjenice povezuju s funkcijom u diskursu, a ne samo s leksičkim značenjem. U novoj podjeli važnu ulogu ima i to kako se zamjenice ponašaju u rečenici, mogu li stajati samostalno (npr. *on*), mogu li se slagati s imenicom (npr. *koji čovjek*), imaju li funkciju determinatora ili zamjene cijele imeničke skupine. Autori također uzimaju u obzir oblike zamjenica (naglašene i nenaglašene), posebne morfološke obrasce te unutarnju strukturu (morfeme, slogove). Naime, nova podjela zamjenica u knjizi temelji se na integraciji referencijalnoga, sintaktičkoga i morfološkoga kriterija, čime zamjenice prestaju biti shvaćene kao skup nepovezanih leksičkih jedinica i postaju dio strukturiranoga gramatičkog sustava.

Razlika između novih i dosadašnjih podjela zamjenica ne sastoji se samo u drugačijem razvrstavanju nego u promjeni teorijskoga okvira. Zamjenice se više ne promatraju kao leksičke jedinice razvrstane prema značenju, nego kao funkcionalno definirani elementi gramatičkoga sustava čija se klasifikacija temelji na referencijalnim mehanizmima, sintaktičkoj distribuciji i morfološkoj organizaciji. Time se tradicionalni, statični i deskriptivni model zamjenjuje dinamičnim, relacijskim i sistemskim pristupom koji omogućuje preciznije objašnjenje njihove strukture, funkcije i međusobnih odnosa.

U završnim poglavljima autori razvijaju formalni model zamjениčkoga sustava. Cilj toga modela jest opisati strukturu zamjenica na način koji je dovoljno precizan da se može primijeniti i u računalnoj lingvistici. Autori pokazuju kako se zamjenice mogu opisati formalnim pravilima i strukturama. Takav pristup omogućuje izgradnju modela koji bi se mogao koristiti u računalnoj analizi jezika. Time knjiga prelazi granice tradicionalne lingvistike i otvara mogućnost primjene svojih rezultata u suvremenim tehnologijama obrade jezika.

Knjiga *Zamjenice hrvatskoga jezika* Marija Esserta i skupine autora predstavlja jedno od najopsežnijih i najtemeljitijih djela o zamjenicama u hrvatskome jeziku. Autori su uspjeli povezati višeslojni pristup, koji uključuje morfološku, fonološku, sintaktičku i semantičku analizu, te ga povezati s filozofskim i računalnim pristupima jeziku. Takva interdisciplinarnost omogućuje da knjiga ne bude samo opisna monografija nego i djelo koje postavlja teorijske temelje za daljnja istraživanja na području hrvatske lingvistike. Jedan od najvažnijih doprinosa knjige jest detaljna analiza morfološke strukture zamjenica. Autori su sustavno prikazali deklinaciju zamjenica, obrađujući sve gramatičke kategorije, uključujući rod, broj, padež i osobu, te su objasnili specifične nepravilnosti u deklinaciji. Proučena je i unutarnja struktura zamjениčkih oblika, uključujući morfeme i slogove, čime je pokazano da zamjenice predstavljaju složen sustav unutar kojega se svaki oblik može precizno analizirati. Takva analiza omogućuje bolje razumijevanje kako se oblik zamjenica prilagođava fonološkim i gramatičkim zakonitostima hrvatskoga jezika, ali i kako se ta pravila mijenjaju kroz povijest jezika. Knjiga značajno doprinosi i fonološkoj analizi. Proučeni su naglasni obrasci zamjenica, razlike između naglašanih i nenaglašanih oblika, enklitički i proklitički oblici te uloga naglasaka u organizaciji proizvodnje rečenice. Autori pokazuju kako fonološka struktura nije izolirana, nego je duboko povezana s funkcijom zamjenica u rečenici i diskursu. Ta analiza posebno je važna jer ističe da zamjenice u hrvatskome jeziku imaju specifične naglasne obrasce koji mogu utjecati na interpretaciju značenja i sintaktičke odnose. Sintaktička i semantička analiza zamjenica također zauzima vrlo važno mjesto u knjizi. Autori prikazuju ulogu zamjenica kao subjekata, objekata, atributa i dopuna te njihovu uporabu u odnosnim i upitnim rečenicama. Analiza semantičke funkcije i referencijalnosti naglašava da značenje zamjenica uvelike ovisi o kontekstu, govorniku i komunikacijskoj situaciji. Time knjiga pokazuje da zamjenice nisu samo gramatički

elementi nego i ključni instrumenti kohezije i koherencije u tekstu koji omogućuju učinkovitu i ekonomičnu komunikaciju. Posebno vrijedan doprinos predstavlja predlaganje nove klasifikacije zamjenica. Tradicionalne podjele, iako korisne u osnovnome obrazovanju, nisu uvijek precizno obuhvaćale sve gramatičke i funkcionalne osobine zamjenica. Autori razvijaju sustav koji kombinira morfološke, sintaktičke i semantičke kriterije, čime omogućuju bolje razumijevanje odnosa među različitim vrstama zamjenica. Time knjiga ne samo da popunjava prazninu u gramatičkoj literaturi nego i pruža teorijski okvir za buduća istraživanja hrvatskoga jezika. Završna poglavlja knjige posvećena su formalizaciji zamjeničkoga sustava, što je inovativan doprinos koji povezuje tradicionalnu lingvistiku s računalnom obradom jezika. Formalni modeli omogućuju strukturirano opisivanje odnosa između oblika, što može biti od praktične koristi u sustavima automatskoga prevođenja, semantičke analize teksta ili računalne lingvistike općenito. Ta primjenjivost čini knjigu relevantnom ne samo za teorijske lingviste nego i za suvremene jezične tehnologije. Uz sve navedeno, knjiga ima i didaktičku vrijednost. Studentima, profesorima i istraživačima omogućuje temeljit uvid u zamjenički sustav, prikazuje kako se primjenjuju različiti analitički pristupi i potiče kritičko promišljanje o jeziku. Knjiga je stoga i priručnik i teorijski izvor, što je rijetka kombinacija u gramatičkoj literaturi. Možemo zaključiti kako knjiga *Zamjenice hrvatskoga jezika* predstavlja višeslojno, interdisciplinarno i znanstveno djelo koje je od velike važnosti za suvremenu kroatistiku. Autori uspješno povezuju teoriju i praksu, prošlost i suvremenost, lingvistiku i filozofiju, čime su stvorili djelo koje doprinosi razumijevanju jezika kao sustava, ali i praktičnoj primjeni toga znanja u obrazovanju i računalnoj lingvistici. Ovo djelo ne samo da detaljno opisuje zamjenice i njihov sustav nego otvara prostor za daljnja istraživanja u morfologiji, sintaksi, fonologiji i računalnoj obradi jezika.

Luka Gaćeša

